

Хуршид

СИЁВУШ

5 ПАРДАЛИ ОПЕРА ЛИБРЕТТОСИ

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Судоба — Кайковуснинг севикли хотини. Яман шоҳининг қизи.

Кайковус — Эрон подшоҳи. Қаёнийларнинг иккинчиси.

Сиёвуш — Кайковуснинг ўғли, Судобанинг ўғай ўғли.

Қиёнуш — Румлик савдогар. Сўнгги вақтда Судобанинг жосуси.

Суруқа Қайдофа — Судобанинг Ямандан бирга келган жориялари

Афросиёб — Турон мамлакатлари подшоҳи.

Герсеваз — Афросиёбнинг укаси.

Фарангис — Афросиёбнинг қизи.

Пирон — Афросиёбнинг вазири.

Рустам, Зол, вазирлар, элчилар, паҳлавонлар, халқ вакиллари, жориялар, созандалар, ўйинчилар.

БИРИНЧИ ПАРДА

Эрон шоҳи Кайковуснинг ўрдасида ҳарам доираси. Судобанинг уйи. Судоба қайғули ҳаёлда ўтирибди. Музыка. Парда очилади.

Судоба

Э кўнгил, э сирлар кони,
Борми ўч олмоқ имкони.
Ота-она, уруғ аймақ ваҳши қўлларда қирилди оҳ,
оҳ, оҳ, оҳ, оҳ интиқом.
Иффат, номуслар букилди,
Бошлар кетди жон сўкилди.
Қиз-жувонлар фоҳишадек кўча-куйларда сурилди оҳ!
оҳ, оҳ, оҳ, оҳ интиқом!
Кўкка етди элнинг доди,
Мазлум ўксузлар фарёди.
Ору номус, иффат бари тупроққа қорилди оҳ,
оҳ, оҳ, оҳ, оҳ интиқом.

(сўз)

Отам э зул азхор шоҳи Яман,
Таасуф этар сенга бу анжуман.
Сиёвушла Ковус сенга тортди тиг,

Қизингни асирона элтди дариг.
Менга энди айш ила роҳат ҳаром,
Булардан агар олмасам интиқом.
(Суроқа кириб таъзим қилади)
Суроқа на бўлди ишинг?

С у р о қ а

Иш бажо,
У одамки эрди сиза муддао
Келтирдим.

С у д о б а

Балли, тезда келтир буён
Бу ишда саботин қилай имтиҳон.
(Суроқа чиқиб чодирга ўралган бир хотинни олиб киради
Бошидан чодирини олади. Бир йигит экан)

С у д о б а

Қаерлик бўлурсан, ҳам исминг нима?

С у р о қ а

Азизим, далил сўзла, ёлғон дема.

Қ и ё н у ш

Қиёнуш отим, румлик бир савдогар.

С у д о б а

На журъатла кирдинг бу ерга? Магар
Тушунмасмисан бу ҳарам хонадир,
Ҳам эр жинси бу ерга бегонадир.

Музыка

Қ и ё н у ш

Париваш риштаи ишқи қилиб ақлу хирадни банд,
Кўнгилда шавқу жон, ҳайратда, тан бир пора ўт
монанд.

Ўлим ё васл деб келтирди бу манзилга қатъият
Бу жон қийналса мен ўлдим, бу жон роҳатда мен
хурсанд.

С у д о б а

Сўзингда содиқ ўлсанг пора кўнглинга бўлай пайванд.

С у р о қ а

Бажаргай бу йигит ҳукминг оғир тоғ юкласанг гарчанд.

С у д о б а

Сенга юкласам бир вазифа бу он

(сўз)

Қўлингдан келурми?

Қ и ё н у ш

Қилингиз аён.
Нечик бир вазифа экан?

С у д о б а

Интиқом.
Бажарсанг шу ишни вазифанг тамом.

Қ и ё н у ш

Нечик кўрдир у бўлмаган Сизга ром

С у д о б а

Сиёвушла Ковус...

Эру ўғлингиз?!
Қиёнуш

Судоба

Отам қатл қилди икки раҳмсиз.
(Қиёнуш хаёлга чўмиб сукут этади)

Судоба

Демак сенга бу иш кўринди гарон?
Ўзинг чиқмагайсан бу ердан омон.
(Қиёнушга ер тагидан қарайди. Қиёнуш қатъий)

Қиёнуш

Маликам, бу ишни қилурман басар,

Судоба

Агар алдасанг тезда бошинг кетар.

Қиёнуш

Агарда хиёнатла макр айласам,
Шу дилбар жамолига бўлсин қасам.

Қайдофа

(киради) Сиёвуш келур.

Хўп. (Қиёнушга) Сен у уйга кир, чиқиб тезда раққоса-
ларни чақир. (Суроқа Қиёнушни олиб кетди, Қайдофа
ҳам кетди).

Судоба

Агар тутса афсуну макрим ўрин,
Бугун ростлагайман у гўрин.
(Чолғувчи, ўйинчилар, Сиёвуш киради. Гуллар сочади-
лар).

Музыка

Х о р

Хуш келдингиз, э севгили шаҳзодаи даврон,
Э соҳиби эҳсон.
Фаҳр этгусидир сиз ила бу маснади каён,
Сиз қудрати Яздон.
Сабр ила паланг ғайрату зарбингиза таслим,
қилмоқ ила таъзим.
Ялларни атар қуватингиз ожизу ҳайрон,
ҳар лаҳзаю ҳар он.
Сиз ақлу карам конисиз э шоҳи валоят,
ҳам кон саҳоват.
Қулларга ҳам инъомингиз ўлмакда фарован,
жонлар сиза қурбон.

С у д о б а

Кел, э, боиси иззатим, шавкатим,

(сўз)

Кўзим нури ҳам мояи давлатим.
(Кўлидан ушлаб элтиб, ним тахтга ўтқизади. Қадаҳлар
айланади, базм бошланади. Тугайди).

С у д о б а

Сиёвуш на бўлди сенга то будам,
Мени ёд этиб қўймадинг бир қадам.

С и ё в у ш

Бу ер чунки шаҳга ҳарам хонадир,
Отамдан бўлак бунда бегонадир.
(Судоба имлайди, Сиёвушдан бошқа ҳамма чиқади)

Судоба

Сиёвуш, сўзимга ажабланмагил,
Сенга тушган ишқим, ғазабланмагил,

Сиёвуш

Бу ишқингни қилгил эринга аён,
Ўғил бирла ишқ ўйнамоқлик ёмон.
(Ғазаб билан туриб кетар экан, Судоба йўлини тўсади)

Судоба

На ерга борурсан мени зор этиб?
Ҳалок этма, ишқингда афгор этиб.

Сиёвуш

Йўқол, кет йўлимдан.
(Туртиб ташлаб чиқиб кетади. Судоба фарёд чекади)

Судоба

Кўмак, ҳой кўмак!
(Суроқа, Қайдофа югиришиб келади)

Қайдофа

На бўлди? Ўрин тутмади иш демак.
(Судобани кўтармакчи бўладилар. Судоба кўнмайди)

Судоба

Қўйингиз, мени шоҳга айланг хабар,
Ҳужум айлади менга у оқ падар.
(Суроқа, Қайдофа чиқадилар. Судоба ўзини ҳушсизга солиб ётади. Кайковус, Сиёвуш, Рустам, Зол кирадилар)

Кайковус

На ҳолат бу? Судоба, тур кўзни оч!
(Судоба жим. Кайковус ишорати билан икки жория Судобани кўтариб тахтга олиб борар экан, Судоба макр билан талваса қилади).

Судоба

Йўқол оқпадар, менга тегма, қоч!

Кайковус

Ким у оқпадар?

Судоба

Бу зоти ҳарам
Менинг ифратим булғади, вассалом.

Сиёвуш

Шаҳо, қилма Судобага эътимод,
Бузуқдир унга маслақу эътиқод.
Бу иблиснинг айғоқчиси, ҳийлагар,
Эрур фоҳиша, шармдан йўқ, асар.

Судоба

Кўрарсиз мени фоҳиша дер бу он,
Агар топса ёлғиз кўярми омон.
Бу икки канизлар эрурлар гувоҳ.
Булар сўзласин кимда бўлса гуноҳ.

Суруқа — Қайдофа

Сиёвуш йигитлик ғурури билан
Қовушмоқ талаб қилди Судобадан.

Сиёвуш

Бутун фитна, иғво буларнинг сўзи.

К а й к о в у с

Сени фош этар бир хитобинг ўзи.
Онангни бузуқ, фоҳиша деб бу он,
Бузуқ мақсадингни қилибсан аён.

С и ё в у ш

Ҳақиқат қил, оинла қилгил амал.

К а й к о в у с

На ҳожат ҳақиқатга иш бўлса ҳал.

З о л

Улуғ ўт ёқиб ўткарилсин булар,
Жиноятчи ким бўлса нобуд бўлар.
(Судоба ҳаяжонланиб, канизакларига имлайди. Рустам
уни диққат билан кузатиб турган эди).

Р у с т а м

Жуда тўғри бир маслаҳат берди Зол,
Аниқланғуси ким бузуқ, ким ҳалол.

С у д о б а

Шаҳо эҳтиёт ўлки Рустамла Зол,
Эрур умр ила давлатингга завол.
Сиевуш эрур энг улуғ жодугар,
Қилур жоду, ўт эмас унга асар.

Р у с т а м

Бас, э Қабҳа, ортиқча қилдинг талош,
Бузуқ фикр ила ниятинг бўлди фош.
Ҳақорат қилурсан бу чоқ бизга ҳам,
Саналди сенга ноҳақ ойини жам.

Сиёвушни ҳеч ким қилолмас ҳалок,
Кўмак унга биз бирла Яздони пок.

Музика

Судоба

Надир айбимки душман бир эди ортмоқда тобора,
Нетай ҳеч бир кишидан етмади бу дардима чора.
Отамдан айрилиб кўнглимда доим ҳасрату армон.

Кайковус

Сира қайғурма, кўнглинг бузма, менман дардингга
дармон.

Зол

Жиноят бирла тухматга эрурсан бандаи фармон.

Рустам

Шаҳо ақлингга кел, бўлма жаҳолат бирла андармон.

Судоба

Яна этмақдалар бағрим ҳақорат тигила пора.

Кайковус

Кўзингдан ўргулай, бир кимсасиздек қилма наззора.

Зол

Эгар бирла юган урмиш сенга минмиш бу айёра.

Рустам

Берурлар давлатинг барбод бу уч иблис маккора.

Сиёвуш

Ота, сўнгра пушаймон ўлмагил кўз оч бу ғафлатдан,
Жафо доғила тарихинг юзини этмағил қора.

Кайковус

Отангни алдамоқ, истаб бекорга бўлма овора.

Зол

Сенга лаънат дегай эл моҳу меҳру барча сайёра.

Рустам

Сенга кибру жунун бағри азалдан бўлди қаҳвора.

Судоба, Канизлар

Отасига насиҳат айламакчи тифли шир хора.

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

Сеистонда Аҳриман дарёси бўйида чодир қурилган. Сиёвуш, Зол, Рустам ва бошқалар — Афросиёб элчиси Бормонни қабул этмоқдалар. Ҳадялар ўтқарилмоқда. Булар орасида бир аҳо Сиёвушга тақдим этилади.

Бормон

Сенга хос эрур бу улуг армуғон,
Юборди сенга шоҳи турониён.
(Абони топширади. Сиёвуш очиб қараб, унда бир сурат кўриб шошилади. Шунга овора бўлиб тикилиб қолади, бошқалар элчи сўзини тингламоқдалар).

Бормон

Салом айтдилар шоҳи Афросиёб,

Ҳ а м м а

Омонлик билан бўлсин у комёб.

Б о р м о н

Деди: «Басдир энди шу жангу жадал
Эрон, Турон аҳлига бўлди увол.
Ясаб сулҳ битсин бутун можаро,
Уруш битсин Эрону Турон аро».

З о л

Шоҳи Тур эрур аҳду паймон шикан
Эрон аҳлига у заҳарли тикан.

Б о ш қ а л а р

Жуда тўғри...

Б о р м о н

Турон шоҳи ушбу гал
Бу битимнинг давомига айлар жадал.

Р у с т а м

Сиёвуш, қани, айла бир фикр аён.

С и ё в у ш

На дерман?

Р у с т а м

Нега ўзгарибсан бу он?
Қани, бер, кўрайлик надир ул ҳарир,
Ўзига сени бундай этди асир?

С и ё в у ш

Сиёвушга хос бу тамошо фақат.
Ажойиб гўзаллик, ажаб холу хат.
(Ҳамма ажабланади. Рустам Бормонга қарайди).

Б о р м о н

Бу ноз осмонин гўзал юлдузи
Фарангис эрур Афросиёбнинг қизи.

Музика

С и ё в у ш

Олиб кўнглимни бир дилбар бошимга солди минг
савдо,
Хаёлим боғида бу дам қилур жон булбули ғавғо.
Менга ишқи берар фармон бўйин тобларга йўқ
дармон,
Кетар кўнглимда минг армон, висолин қилмасам
пайдо.
Хаёлим дамбадам фосид бузарми ишни деб қосид
Дегил дилбарга, э қосид, бўлибман ишқ аро расво.

З о л (сўз)

Сиёвуш, бу чоқ ишқдан тур канор,
Жавобингга элчи чекар интизор.

С и ё в у ш

У ишқим эрур восита, бу малак,
Зарур ўлди сўзсиз қабул айламак.
Ўзим бу улуш сулҳни қилдим қабул.

З о л

Отанг рухсатисиз?

С и ё в у ш

Нима дерди ул.
Бу сулҳ эл билан юрт учун яхшидир,
Бунга ким ризо бермаса ваҳшидир.
Кетур, соқи, бошла бу чоқ айшу нўш,

Муғанни тараб созин этдир хуруш.
(Қадақлар айланади. Чолғувчилар келиб базм бошлайди-
лар, бир йигит кириб таъзим қилади. Сиёвуш ишорат
қилади, базм тўхтади).

Сиёвуш

Нечик топшириқ бор?

Йигит

Муҳим бир хабар
Отангиз қўшун бирла келмақдалар,
Эрур Турон узра сафар нияти.
Бу гал ўзгача фикр вазияти.

Рустам

Зўраймоқда Ковусдаги ваҳшийлик,
Сира кутмади халқ учун яхшилик.
Туриб четда буйруқ берар подшоҳ,
Биз ижро қилиб орттируرمىз гуноҳ.

Сиёвуш

Сўзим сўз, мен аҳдимда собит қадам,
Бузилмас, бошимга қилич келса ҳам,

Бормон

Балли, э Сиёвуш, Яли номдор,
Сенга доим ўлсин кўмак нуру нор.
Кутиб Турон, Эронга ободлиқ
Бутун халққа бахш этдинг озодлиқ.
(Хазиначи тож, камар, қилич, сипар ва бошқа ҳадялар
келтиради. Бормоннинг белига қилич боғланади.
Бошига тож қўйилади, елкасига або солинади).

С и ё в у ш
Муборак бу хилъат
Х а м м а
Муборак
Б о р м о н
Балли.

С и ё в у ш
Сенга бу мукофотимиз оз ҳали,
Дегил шаҳи Туронга беҳад салом,
Бу гал мендин элтурсан унга паём,
Унга фарзанд ўлмоқ менга муддао.

Б о р м о н

Бутун хизматингни қилурман адо.
(Ҳамма хайрлашади, чиқадилар, жориялар у ерларни
йиғиштириб турар экан, Қиёнуш қиёфаси ўзгарган ҳол-
да киради).

Б и р ж о р и я

С и ё в у ш, жуда пурдон олий жаноб.

Я н а б и р и

Каён шаҳларин тахту тожига боб,
Ҳайиқмас ўлимдан, дадил бир йигит,

Қ и ё н у ш

Фақат ўз бошимча, иши ур йиқит,
Юриб пойтахтда ҳамиша саёқ
Онага тажовуз қилиб бўлди оқ.

Ж о р и я

Қаердан сенга англашилди бу сир?

Қиёнуш

Буни ўз кўзим бирла кўрдим ахир.
Вужуди хотин-қизга кони зарар.
Ҳалок ўлгали лойиқ ул оқ падар.
Келинг, сизга бергунча у бир зарар
Кўмак берсангиз мен қилурман басар.
(Жориялар ҳайрон бўлиб қоладилар. Шу вақт Рустам,
Зол, Кайковус, Сиёвуш, бир нечта кишилар кирадилар.
Жориялар кетади. Қиёнуш бир чеккага чиқади)

Кайковус

Сиёвуш эди ёш, ақлсиз, ўжар
Унга эргашиб сиз жаҳон дийдалар.
Нечун бўлдингиз бу тубанликда паст?
Магар қилди жоду у оташпараст.

Сиёвуш

Мен этдим бу сулҳ амрини ихтиёр,
Буларда рад этмакка йўқ иқтидор.
На ҳожат шу беҳуда қонлар тўкиш,
Бузиб юртни, бошлар кесиб жон сўкиш.

Кайковус

Унутдингми Афросиёб қадрини,
Қачон билди у яхшилик қадрини?
Ҳали ҳам эса сулҳни вайрон этинг,
Қўшун жам этиб, Турон узра кетинг.

Рустам

Шаҳо, сўнган ўтни яна ёқмағил,
Бас энди жафо таблини қоқмағил.
Элу юрт учун адлни пеша қил,
Сенга ҳам ўлим бордир, андеша қил.

К а й к о в у с

Насихат қилурсан менга бу замон,
Бу қўрқоқлиғингдан эрур бир нишон.
Сенга эҳтиёжим йўқ, эт тарки саф,
Қилурман ўзим душманим бартараф.

З о л

Шаҳо, айлама бунча ваҳшат шиор,
Ғазаб олдида бўлма беихтиёр.
Кўмакчиларинга қилурсан итоб
На ҳожат бу хилда заҳарли хитоб?
Сиёвуш кутиб юрту эл нафини,
Вужудга келтирди бало дафини.

К а й к о в у с

Сиёвушни ўғлим деб этмам гумон,
Йўқол, кет кўзим олдидан шу замон.

С и ё в у ш

Кетарман ота, бўлсангиз шунга шод,
Мўҳаббат элу юртга бўлгай зиёд,
Ватан бирла халқим учун ҳар замон
Қаерда бўлсам хизмат эткум аён.

Музика

Ато, бас энди қанча мамлакатни айладинг вайрон,
Адолат шевасин буздинг, эл ўлди зулм ила ҳайрон.
Сени Яздони пок элга бало айлаб юборган йўқ,
Бутун халққа отадек шафқат эт деб айлади фармон.

К а й к о в у с

Отанга бўлмагил оси маломат айлаб э, нодон.

Зол, Рустам

Сиёвуш тўғри дер, одамга ваҳшилик эмас лойиқ,
Қилур душманлик икки шох, арода халқ ўлур қурбон.

Кайковус

Кетинг сиз ҳам, демак бирликда барпо қилдингиз
исён.

Сиёвуш

Жаҳолат дардига ҳаргиз насихат бўлмагай дармон.

Парда

УЧИНЧИ ПАРДА

Турон мамлакатига Афросиёб ўртасида Сиёвуш билан Фарангис
сафар кийимида ўтирибдирлар

Музика

Сиёвуш

Букун юз очмиш экан бизга толеи бедор,
Муяссар ўлди қулайликла давлати дийдор.

Фарангис

Висол боғини яшнатди бизга нур ила нор.

Сиёвуш

Ҳаётимизга бўлиб завқ бахш меҳр ила моҳ.

Фарангис

Бир ишқ хосияти бизга бундай иззату жоҳ.

С и ё в у ш

Хазон кўнгил бу замон яшнаб ўлди фасли баҳор,

Ф а р а н г и с

Саодат ила яшар соямизда халқу диёр.

С и ё в у ш

Чекилди кулфату мотам бу мамлакатлардан,
Адоват ўрнида бирлик, муҳаббат олди қарор.

С и ё в у ш

Висол эшиклари осон очилди бизга бу чоқ,

Ф а р а н г и с

Бу бахт ойинасин босмади ғубори фироқ.

С и ё в у ш

Магарки уйқуда ғафлатда қолдирар ағёр,

Ф а р а н г и с

Фалак ҳам этди магар зулмила жафосидан ор.

С и ё в у ш

(сўз)

Қилиб марҳамат бизга Яздони пок,
Даволанди бу чоқ икки дарднок.
Тугалди орамизда бегоналик,
Муқаррар бўлиб бизга ҳамхоналик.
Халос ўлди айниқса халқу ватан,
Ҳалокат, фалокат бутун фитнадан.

Ф а р а н г и с

Юриб раъйимизча қазоу қадар,
Тилакнинг ниҳоли берибдир самар.
(Вазирлар, амирлар, Герсеваз, Афросиёб кирадилар)

А ф р о с и ё б

Менга қилди илҳом улуғ нору нур,
Бажо келтирилди бир амри зарур.
Сиёвуш, Фарангис икки нав-ниҳол
Бу кун бўлдилар комёби висол.

П и р о н

Қилиб душманингга улуғ илтифот,
Эл этдинг уни шоҳи олисифот.

А ф р о с и ё б

Ҳукм сурди бу дамгача халқ аро,
Эрон бирла Турон деган можаро.
Букунгги маросимла битгай нифоқ,
Ики мамлакат бўлғуси иттифоқ.
(Герсевазда норизолик сезилиб туради. Музыка)

Г е р с е в а з

Сен эртанинг андишасини қилмай адашдинг,
Ёв бағрига гулдай қизингни отқоли шошдинг.
Шаҳо, кўзинг оч, ўйла, кейин бўлма пушаймон
Сеҳр этди у сенгаки бу хилда бўшашдинг.

А ф р о с и ё б

Хўш Герсеваз ўзни йўқотиб мунча тутошдинг?
Мен юрт ила эл тинчлигини кўзладим аммо,
Сен фитна, фасод тўлқунидай ҳарёна тошдинг.

Герсезаз

Гўёки ҳалокат чуқури узра ёнашдинг,

Герсезаз (сўз)

Шараф топти дунёда туру пашанг,
Эрон аҳлига қаздилар гўри танг.
Ялиндинг Эронга бўлиб хоксор,
Сира йўқ эмиш сенда номусу ор.

Афросиёб

Эрур мардлар ҳусни сўзда сабот,
Мунофиққа ҳеч ерда йўқдир нажот.
Ҳар иш аввали бошланибдир гўзал,
Бўлар охири ҳам бу йўл бирла ҳал.
Кетур, соқи, жомингни қил дафъи ғам,
Сиёвуш учун ростлангиз базми жам.
(Соқилар қадаҳ сўнадилар. Чолғучи, ўйинчилар кириб
Сиёвуш ва Афросиёбга енгил таъзимдан кейин ўйин
бошланади).

Хор

Сабо ол хабар ёр маъвосидан,
Хабар айла ошиқ таманносидан,
Дегилким жамоли тамошосидан
Умидворлармиз, умидворлар.
Париваш оёғин ўпиб айт салом,
Ҳам ошиқлар арзини еткур тамом,
Шароби висоли учун ташна ком,
Дил афгорлармиз дил афгорлар.
Гул ила безанмиш гулистон бу чоқ,
Кўнгилда тўла оташи иштиёқ,
Келиб базм аро бизга тутсин аёқ,

Харидорлармиз харидорлар.
(Бир хизматчи йигит кириб таъзим қилади).

Й и г и т

Сафар лозимоти этилди басар.

А ф р о с и ё б

Жуда яхши, букун қилурлар сафар,
Букун, биз Сиёвушни этдик қабул,
Фарангисни ақд айлаб этдим ўғул,
Сиёвуш, насиҳатга туткил қулоқ,
Хўтан шаҳрининг шоҳи бўлдинг бу чоқ.
Мудом адл ила марҳамат пеша қил,
Элу юртга тинчликни андиша қил!
Ёмонларни қил яхши сўз бирла ром,
Хушомадчидан уз алоқанг тамом.
Киши тоқатидан улуғ марҳамат,
Жиҳолатга солмас сени оқибат.

С и ё в у ш

Насиҳат дурин ҳарна этдинг нисор,
Тизиб жон ипига қилурман тумор.

А ф р о с и ё б

Бир иш бўлса менга юборғил хабар,
Чикайлик, туринг, ҳамдамингиз зафар.
(Чиқадилар, жориялар у ерларни йиғиштириб кетадилар,
Герсеваз, Қиёнуш кириб келадилар)

Қ и ё н у ш

Сиёвушла Ковус ики бад гуҳар
Сизи маҳв этишга кенгаш туздилар.
Аразлаб келибдир деб этманг гумон,
Ато ўғлини ҳайдамас ҳеч қачон.

Музика

Герсеваз

Очилгай сирри хоиннинг иши токай барор ўлмас,
Фалак доим уларнинг раъйи узра барқарор ўлмас.

Қиёнуш

Ёмон ҳеч яхши бўлмас, зоти ёв ҳечкимга ёр ўлмас.

Герсеваз

Инонма ҳар кишига, айлагай оламга шарманда.

Қиёнуш

Ёмондан қоч, ёмондан, токи жонинг борича танда,

Герсеваз

Сени расво қилур, аммо ўзига бир губор ўлмас.

Қиёнуш

Ўзига эҳтиёт ўлган фалокатга дучор ўлмас.

Герсеваз

Бўлур бе машварат иш охири бундай пушаймонлиғ,
Ўжарлар қанчаким хўрланса асло ҳушёр ўлмас.

Қиёнуш

Кишиким йўқдир идроки насиҳат ҳеч бакор ўлмас.
(Афросиёб вазирлар билан киради. Герсеваз бир хат беради. Афросиёб хатни ўқиб ғазабланиб бақиради)

Музика

Афросиёб

Бад асл учун жафо чекмак абасдир,
Эрур кўнгил қаро ҳеч мунаввар ўлмас,

Сенга охир бориб дунё қафасдир,
Сўнгра тинчлик оти ҳам муяссар ўлмас.
Оқ падарга ҳеч ким шафқат қилурми?
Эҳсон қадрин бундай душман билурми?
Кўз ёғин едирсанг фарзанд ўлурми?
Газанда ҳеч қачон биродар ўлмас.

Пирон (сўз)

Нечундир шаҳим мунча жўшу хуруш?

Афросиёб

Аразлаб келибман деб эрди у кун.
Келибмиш у Туронни бузмоқ учун
Қўшун йўллагайман бориб ушласин,
Тарафдорларин қириб ташласин.

Пирон

Шаҳо, сабр қил, бу қадар кетма тез,
Аниқланмаган ишга қилма стез.
Сиёвушга лутф айладинг бе адад,
Чидолмай бунга айлаганлар ҳасад.

Герсезаз

Етар, Пирон, энди бу бемаъни сўз,
У душманни оқлаш тилайсан ҳануз.
Сен айтганча мен бўлдим ул фитнагар,
Демакким кўзинга етибдир зарар.
Агар кўрарсанг эронликларнинг хатин
Демасдинг менга фитнагар тухматин.

Афросиёб

Иков бошладингиз хусусий жиҳод,
Ҳали сизгами юрт этар эътимод?

Керак эрди сизлар бўлиб ҳамжиҳат
Бу иш бобида берсангиз маслаҳат.

Пирон

Юбормоқ керак ул томон бир киши,
Назорат этилсин Сиёвуш иши.
Хабар қилсаким вазиятдир ёмон,
Хўтан узра юрсак бўлур ул замон.

Бошқалар

Жуда тўғри.

Афросиёб

Ким бунга моҳир киши?

Герсеваз

Эрур бу вазифа Қиёнуш иши.
Маҳоратла қилгай бу мушкилни ҳал.

Афросиёб

Бу ишни тугатмакка сен қил жадал.

Музика — кваттет

Бу ўлкада яна ёв айлади вужуди исбот,
Фусуну ҳийла билан ақлимизни айлади мот.
На бўлди барчамизи алдади ёвуз душман
Кўз ўнгимизни бу чоқ босди қайғули зулмот.

Герсеваз

Бу фитна дафъи учун бизга лозим азму сабот.

Қиёнуш

Ўлимдан ўзга у душманга йўқ умиди нажот.

А ф р о с и ё б

Бориб кузат уни то, бўл хаёлидан огоҳ,

Герсезаз

Ўзингни кўрсат унга бир ишончли давлатхоҳ.

А ф р о с и ё б

Ва лекин этма ҳалок, бизни шаънимизга уёт

Герсезаз

Қолур бу ишила сендан жаҳонда шонли бир от.

Қ и ё н у ш

Бу хизматинг бажарурман бошим турорса ҳаёт.

Б о ш қ а л а р

Сенинг буйруғинг, ишингда кўрсатур ҳамми сабот.

П а р д а

ТЎРТИНЧИ ПАРДА

Хўтанда, атрофи кенг бир саҳро. Сиевуш чодир. Фарангис қувноқ
бир ҳолда ўтиради. Музыка.

Ф а р а н г и с

Қайғулар мендан узоқ бўл, энди мен бегонаман,
Васл гулзорида шодон бахт ила ҳамхонаман.
Ул замонким ғам ҳужуми бирла бошим ҳам эди,
Энди мен озоди ғам, мурғи баланд ошёнаман.
Хавфи ҳижрон, рашки ағъёр энди йўқ бир зарра ҳам
Эрта-кеч ёрим шамоли шамъига парвонаман.
Термулиб дилбар юзига айтишурман рози дил,
Тотли сўз, бевосита ҳар лаҳза тинглаб қонаман.

Марҳамат қилди отам, раҳм айлади золим фалак
Йўқ жудолиғ ёр ила ишратда гул-гул ёнаман.
(Сиёвуш қайғули ҳолда кириб келади)

Ф а р а н г и с
(сўз)

Сиёвуш, сенга кимдан ўтди алам,
Қаердан илашди сенга бунча ғам?

С и ё в у ш

Келиб бунда Тинус деган бир йигит,
Хабар берди пойтахт эмиш ур-йиқит.
Отанг менга қарши бўлиб бадгумон,
Жўнабдир кўшунлар билан бу томон.

Ф а р а н г и с

Бу сўзларга кўнглим инонмайди ҳеч,
Отам мақтар эрди сени эрта-кеч.

С и ё в у ш

Йигит бундадир келтирурман бу он,
Инонмас эсанг қил ўзинг имтиҳон.
(Ташқарига ишорат қилади. Қиёнуш кириб таъзим қи-
лади).

Қ и ё н у ш

Маликам, кўп ой, кўп йил бўлсин омон,
Бўлиб раъю пайравлиғингда замон.

Ф а р а н г и с

Утир... хўш, Сиёвушга айтган сўзинг
Ҳақиқатми? Унда эдингми ўзинг?

Қиёнуш

Асоссиз хабар бўлса айтармидим,
Аниқ кўз билан кўрганимни дедим.
Дедилар Сиёвуш ўз аҳдин танур,
Туну кун ғазоватга ҳозирланур.
Эшитгач буни шоҳи туронпаноҳ,
Ғазабла буюрди йиғилсин сипоҳ.
Бу кин эртага эҳтимол келсалар,
Югурдим сиза айлайн деб хабар.

(Фарангис хат ёзади. Музыка — ария)

Сиёвуш

Оҳ қайда шодлиғ чоғларим, ғамла букун дилпораман
Ҳар кимга эрдим чорасиз, энди ўзим бечораман.
Аввал кўриб дилдорлиғ, охир бу дил озорлиғ,
Бахтим ҳам этмас ёрлиғ, бир бахти йўқ овораман.
Ҳар ерни қилдим ихтиёр, менга фалокат интизор,
Дўст этди душманлик шиор, кимга бориб ёлбораман.
Тушса арога жанг агар халқу ватан тинчсизланар,
Мен ҳам тез ўлмасман басар бир қанча сафни ёраман.

(Фарангис хатни ёзиб тугатди)

Фарангис

Кел э Тинус, ўлса сенга бемалол,
Бу хатни олиб пойтахтга йўл ол!
Отамга бериб хатни айтгил салом
Ҳам айтгил тилинг бирла бундай паём:
Сиёвуш итоатдадир барқарор,
Қилур хизматингиз билан ифтихор.
Сенга қарши бузган эмас ниятин,
У сақлайди фарзандлик вазиятин.
Пушаймон қилиб юрмасин сўнгидан,

Бор энди ишинг бошлагай ўнгидан.
(Қиёнуш таъзим қилиб чиқади. Сиёвуш бош кўтарди)

Сиёвуш

На эрди бу жон қийноғич шум хабар
Қилур ақлу хушингни зеру забар?
Яна Турон, Эрон деган можаро,
Ривожланғуси икки давлат аро.

Фарангис

Азизим, сра чекма ранжу кадар,
Отамга ёзиб айлагайман хабар.
Яна уқтириб айтса Тинус бу чоқ,
Умид шулки қолмас орада чаток.

(Қиёнуш шошилган ҳолда киради)

Қиёнуш

Келиб қолдилар шоҳи Афросиёб,
Бошидан оёққа ғазабли итоб.

Сиёвуш

Демак чиқмиш авжига фитна фасод,
Муҳаббатла дўстлик бозори касод.
Яна қон тўкиш, жон сўкиш, бош олиш,
Яна гавдалардан пой андоз солиш.
Керак энди бу ҳақда тадбир этиш,
Биза тўғри келди бу ердан кетиш.
(Афросиёб илгари, Герсеваз ва бошқа паҳлавонлар ке-
йинда кирадилар. Сиёвуш, Фарангис таъзим қилади)

Афросиёб

Мунофиқлик этма хиёнатчи шум.

Сиёвуш

Надир менга, шоҳим, бу ноҳақ ҳужум?

А ф р о с и ё б

Қизимни бериб сенга, ўғлим дедим,
Бузуқ ниятинг билмадим панд едим.
Сенга марҳамат айладим беҳисоб,
Бунга қарши исъёнла бердинг жавоб.

С и ё в у ш

Эрур менга тухмат бу исъёнчи ном,
Инонма унга, шоҳи олий мақом.

Г е р с е в а з

Агар мард сен айбингни бўйнингга ол,
Кел, афв иста, шоҳ ҳам кечар эҳтимол.

С и ё в у ш

Бу тухматни тасдиқлаб афв истайин,
Демак ноҳақ ўлмак учун қистайин.

Г е р с е в а з

Оғир тушса айбингни иқрор этиш,
Сени қутқаролмайди инкор этиш.
Бўлиб ўз хатинг бир узилмас каманд
Қилурдир қўл ила аёғингни банд.

С и ё в у ш

Нечик хат? Эрурман бутун беҳабар
Қани кўрсатинг тўғри бўлса агар.

Ф а р а н г и с

Сиёвушда йўқ айб, мендан у хат,
Дединг қўзғолончи бутунлай ғалат.

Музика

Ф а р а н г и с

Бир ўйла ота, марҳамат эт бўлма ситамгар.

А ф р о с и ё б

А?! Бўлма ситамгар?!

Ф а р а н г и с

Жабр айлама, зулм айлама, этма мени музтар.

А ф р о с и ё б

Этма мени музтар?!

Гўё ўз отангни санадинг золиму жобир.

Г е р с е в а з

Буларнинг йўли бир

Эр бирла хотин айламиш исёнга муқаррар.

А ф р о с и ё б

Эҳ оқпадарлар.

Ф а р а н г и с

Нотўғри гумон, таъна, ҳақорат бари ноҳақ

С и ё в у ш

Бу тухмати мутлақ

Сиз этдингиз иғволар ила фитнага бовар

Бунда чекиб аскар.

А ф р о с и ё б

(сўз)

Саволу жавоб ўлди ҳаддан узоқ,

Тутинг, боғлангиз қўлларини бу чоқ!

(Герсеваз бошлиқ паҳлавонлар Сиёвушни урадилар).

Сиёвуш

Мен айлар эдим қон тўкишдан ҳазар
Шараф, иззатимга ҳужум этдилар.
Мен этмасман обрўйимни хоксор
Қани келсин ўлмакка кимдир хумор!
(Ёнидан қилич суғуради. Паҳлавонлар бир қадам кейин
ташланадилар. Қиёнуш шу вақт орқадан бориб қилич
солади, Сиёвуш йиқилади)

А ф р о с и ё б

Тутинг.

Ф а р а н г и с

Оҳ Сиёвуш.

А ф р о с и ё б

Буни тез тутинг.

Бу бераҳм золимни тез банд этинг.

(Фарангис Сиёвуш устида. Қиёнуш боғланади)

А ф р о с и ё б

Нега айладинг қон тўкишга шитоб?

Қ и ё н у ш

Менга қилди Судоба шундай хитоб.

Ёзиб менга ҳар лаҳза хат узра хат,

Сиёвушни ўлдир дер эрди фақат.

А ф р о с и ё б

Буни текширинг, ким экан раҳбар?!

(Қиёнуш тинтилди, бир даста хат чиқади. Афросиёбга
берадилар. Афросиёб биринчи хатни ўқийди).

(1 х а т)

«Сиёвушни тез айлагайсан басар».

(II х а т)

«Тугаткил Сиёвуш ишин қил жадал».
«Келиб бунда Ковус ишин айла ҳал».

(III х а т)

«Қиёнуш — сўзингда сира йўқ сабот;
Сиёвуш ҳали ҳам юрибдир ҳаёт».
«Қўлингда қилич бор, бошин тезда ол
Келиб айла Ковуснинг умрин завол».

А ф р о с и ё б

Ишонган эдим бунга жосус экан.
Сабаб фитналарга шу манҳус экан.
Сиёвуш — мени афв қилғил бу кун,
Бу жосус этиб менга макру фусун.
Менинг буйруғимсиз сенга урди тиғ,
Ёмон от фақат менга бўлди дариг.

С и ё в у ш

Билурман, шаҳим, айт, этилсин сукут
(Афросиёб ишорат қилади, ҳамма жимлик)
Васият қулурман қулоғингда тут,
Қизингни, бу жосусни ол шул замон
Эронга, отам олдига бўл равон.
Ҳам иғвочилар ким эрур айла фош,
Эмиш барча ғавғога Судоба бош.
Фарангисда бордир уч ой ҳомила,
Набиранг, у ўксузни бошин сила!
Фарангис умидим, гули тозаси,
Етишқач менга ҳуснинг овозаси
Югурдим келиб, сенга етган замон.
Ажал тиғи етди менга ногаҳон.
Ризо бўл севикли нигор, алвидо (ўлади).

Ф а р а н г и с

Сиёвуш улуғ шаҳриёр...

Ҳ а м м а

Алвидо.

Музика

Ф а р а н г и с

Дариғо кетди дилбарим менга бир дилнавоз ўлмас.
Мени ўлдиргуси бу ғам ва лекин чорасоз ўлмас.
Жафоғар ҳийлагар жосус уриб жон қасдида шамшир
Каён шоҳин ҳалок этди ўз умри ҳеч дароз ўлмас.
Уйил, э кўзларим, тезроқ сенга теҳ қолмади ҳожат,
Гули айшим ҳазон ўлди яна бир қайта ёз ўлмас.

Х о р

Жаҳон кори будир ҳеч ким ҳамиша сарфароз ўлмас.

П а р д а

Б Е Ш И Н Ч И П А Р Д А

Эрон. Кайковус ўрдаси. Судоба жориялари Сууроқа ва Қайдофа билан ўтирган бўлади. Музика

С у д о б а

Билмадим, кимга қилай изҳори роз,
Ҳеч киши этмас бу ғамдан бениёз.
Доду фарёдимга ҳеч ким етмади,
Мақсадимга кимса хизмат этмади.
Въдалар кўрдим, вафосин кўрмадим,
Ғамли кўнглим муддаосин кўрмадим,
Кетди беҳуда ҳамиша хоҳишим,

Келмади ҳаргиз вужудга хоҳишим.
Йўқ менинг дардим билучи бир табиб,
Мен эрурман бунда бир тутқин ғариб.
(Кайковус қўлида хат, ғазабли ҳолда киради)

Судоба
(сўз)

Шаҳим, не учун бўлдингиз дарғазаб?

Кайковус

Бу ҳолатга ноқобил ўғлим сабаб.

Судоба

Нечик хат қўлингизда, кимдан экан?

Кайковус

Менга нотаниш от Қиёнуш деган.

Судоба

На ёзган?

Кайковус

(ўқийди)

Сиёвушла Афросиёб,
Эрон узра юрмакка айлар шитоб.
Бу ерда йиғилган қўшун беадад,
Талаб қилди ҳоқони чиндан мадад.
Букун-эрта юргайлар Эрон сари.
Сиёвуш бўлур фитнанинг раҳбари».

Судоба

Яна сизга Судоба шўрлик ёмон,
Ҳамон ён босарсиз Сиёвуш томон.

Ушал кун уни этмадингиз басар,
Букун кўйди ташвишга ул фитнагар.

К а й к о в у с

Орага тушиб Рустаму, Зол, Зар
Кўлимдан Сиёвушни қутқардилар.

С у д о б а

Ҳали ҳам бу фурсат ғанимат, туринг,
Кўшун жам этиб Турон узра юринг.

К а й к о в у с

Балли, раъингга мек чикиб шул замон,
Жўнайман кўшун бирла Турон томон.
(Чикиб кетади. Судоба хурсанд вазиятда)

С у д о б а

Қиёнуш эмиш ҳийлада бе бадал,
Қилур икки уч кунда бу ишни ҳал.
Кейин у тирик қолмоғи биз учун
Жуда ҳавfli, бизга келар қора кун.
(Ташқарида ғовур-ғувур, Кайковус, Рустам, Зол, булар
кейинидан мотам кийимида Қиёнушнинг қўли — орқасига
боғлиқ ҳолда Афросиёб, Фарангис ҳамда Герсевазнинг
қўлида Сиёвушнинг тож ва кийими, сўнгра халқ тўлқини
Кайковус Қиёнушни илгари тортади)

К а й к о в у с

Танийсанми Судоба, ким бу йигит?

С у д о б а

Гумон айладинг ўйнашим бу йигит
Ўйим ҳам бозоримла қабрим ҳарам,

Қўйибманмиким ташқарига қадам.
Йигитлар билан ошнолик қилай,
Улар ичра ишрат саролик қилай.
Сен эткач бу хил тарки номусу ор.
Ато касбин ўғлинг тутибдир шиор.

Ф а р а н г и с

Етар, энди Судоба, қилма талош,
Бу чоқ сирринг ўлди бутун халққа фош,
Сенга содиқ айғоқчидир бу йигит.

С у д о б а

Мени қопмоғон сен эдинг далла ит.
(Фарангисга ҳужум қилади. Афросиёб ўртага тушади)

А ф р о с и ё б

Етар шаллоқилиққа берма ривож,
Ўзин оқлаб олмоққа йўқ бир илож.
Сенга бу йигит нотанишдир фақат,
Бу Судоба ким бўлди, кимдан бу хат?
(Хатларни Судобага ташлайди. Судоба қараб бўшашади.
Яна талваса, хатларни ғижимлаб ташлайди. Музыка)

С у д о б а

Оҳ надир бу зулму жафо жону тан ёнди
Тухмату ҳужум ила оҳ бағрим ўртанди.

Айласам ғиғон ила дод тингламас ҳеч ким
Дўстларим ҳам этмади ёд, балки ёв сонди.

Энди шоҳ ила фуқаро бирлашиб менга қарши,
Бўлдилар бошимга бало дўстлиғим тонди.

Яздон, энди менга паноҳ йўқ, бўлак ғамхўр
Йўқ жаҳон элида вафо ҳийладир онди.

К а й к о в у с
(сўз)

Сени кимки фош этди золимдир у.
Ўзинг шайтон айғоқчиси фитнажў,
Сенга бу йигит ҳам, бу хат ҳам таниш
Сени оқлай олмайди энди тониш.

С у д о б а

Менга қарши тўхмат бутун сўзларинг,
Бу хил сирли хат ёзғучи ўзларинг.
Менга на қариндош, на дўст бу йигит,
Қаердан келиб чиқди энди бу ит?

Қ и ё н у ш

Етар, хоним, ортиқча қилма жадал,
Гуноҳингга ҳеч нарса бўлмас бадал,
Сиёвушни, Ковусни ўлдир дединг,
Қилични ўзинг менга берган эдинг,
Бунга қарши кўп ваъдалар айладинг,
Канизингни бермакчи бўлган эдинг.
(Судоба ерга тикилганча қолади. Халқ вакиллари шовқин
солади)

В а к и л л а р

Тилаймиз бу айғоқчиларга жазо,

К а й к о в у с

Ўлимдан бўлакка эмаслар сазо.

В а к и л л а р

Сирин энди билдик бу шармандани,
Беринг халқ қўлига бу даррандани

Жамоат йиғилган бу ерга бу кун,
Қасос олмоқ истар Сиёвуш учун.

К а й к о в у с

Мен олгайман ўғлим учун интиқом,
Буларга жаҳаннамда бўлгай мақом.
Булар боғланиб от думига бу чоқ
Шаҳар кездирилсин уриб юз таёқ.
(Судоба, Суроқа, Қайдофа, Қиёнуш олиб чиқилади)

К а й к о в у с

Яна бу жиноятга ким қўшди бош?
Жазоларман, албатта, этмакла фош.

А ф р о с и ё б

Шаҳо, бу замон бўлди ҳақ ошкор,
Жиноятчи, иғвочилар бўлди хор.
Қизим бўйида бор уч ойлик гумон,
Шуни ҳурмат эт, бизга бергил омон.

К а й к о в у с

Дуруст, сенга ҳозирча бердим омон,
Ишинг текшириб айлагунча аён.
Агар бу жиноятда бўлсанг шерик,
Сенинг устингга тартадирман черик,
Уруғ — аймоғингни қирурман тамом,
Гуноҳсиз эсанг, йўқ сўзим вассалом.
(Сиёвушнинг тож ва кийимлари тахтга қўйилади, Фарангис тахтга яқин бориб туради. Музыка)

Ф а р а н г и с

Чамандан учди булбул бу тиканни энди ёд этмас,
Шаҳим ором олибдир, эътибори арзу дод этмас.
Фироқу мотам ўртар жону жисми нотавонимни,

К а й к о в у с

Қазо сайёди олди нури чашмим меҳрибонимни.

Ф а р а н г и с

Ўлимдан ўзга энди бу ҳазин кўнглимни шод этмас,

К а й к о в у с

Фалак ҳеч кимни мендай ноумеду номурод этмас.

Ф а р а н г и с

Ер остига ниҳон ўлди букун хуршиди анворим,

К а й к о в у с

Бу фарзанд доғини менга қўйиб кетди жаҳондорим.

Ф а р а н г и с

Яна у зарра парварлик-ла дафъи гирдибод этмас,
Агар чарх этса ҳар кимга жафо бундан зиёд этмас.

Х о р

Ўлим жосусга, озорингдан ўзга ихтиёр эмас.
Парда тушади.

С ў н г

Ёзилган
4 октябрь 1945 йил

Кўчирилган
17 ноябрь 1945 йил